

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ТКАЧ ТЕТЯНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК: 327.7:341.123

**ГУМАНІТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ООН З ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ
СТИХІЙНИХ ЛИХ**

23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

Автореферат
Дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
ЯКОВЕНКО Наталя Леонідівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин,
професор кафедри міжнародних організацій
і дипломатичної служби

Офіційні опоненти: доктор політичних наук
СЕДЛЯР Юлія Олександрівна,
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського,
Навчально-науковий інститут історії,
політології та права,
професор кафедри політології, міжнародних відносин
та суспільних комунікацій

кандидат політичних наук
ФЕСЕНКО Микола Васильович,
Державна установа «Інститут всесвітньої історії
НАН України»,
старший науковий співробітник

Захист відбудеться «_29_» __березня_ 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.29 в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова 36/1.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601 м. Київ, вул. Володимирська, 58, кім. 12.

Автореферат розісланий «_24_» __лютого__ 2017 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Белоусова Н. Б.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження визначається тим, що проблеми війни і миру традиційно були основним напрямом діяльності міжнародних організацій з огляду на масштаби руйнацій та кількість жертв. Підвищення частоти виникнення стихійних лих пов'язують зі змінами клімату, називають мегакатастрофою людства та відносять до його глобальних проблем, тому їх вирішення вимагає консолідованих дій всього міжнародного співтовариства.

Жодна країна не застрахована від того, що на її території станеться природний катаклізм. Однак найбільш уразливі до стихійних лих країни з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, чиї уряди не володіють достатнім ресурсним потенціалом для ефективної ліквідації наслідків стихії, в результаті чого кожний природний катаклізм ще більше посилює бідність і безробіття, поглиблює й без того низький рівень життя, що превалує в таких країнах. У тому випадку, якщо дії національного уряду з ліквідації наслідків катастрофи виявляються недостатніми чи неефективними, підвищуються ризики появи конфліктних політичних наслідків, посилення соціального напруження, поширення насильства, що в свою чергу може підштовхнути людей до пошуку кращого життя у сусідніх країнах, в результаті чого може активізуватися міграція. Таким чином проблема транснаціоналізується, що потенційно може призвести до виникнення загрози міжнародному миру та безпеці.

На сьогодні простежується тенденція до посилення ролі ООН в гуманітарній сфері. У випадку виникнення стихійного лиха, в інтересах постраждалої держави використати всі наявні механізми та інструменти ООН з подолання наслідків природних катастроф таким чином, щоб сприяти швидкому та ефективному відновленню країни і при цьому уникнути чинників, які могли б загрожувати суверенітету постраждалої держави та порушувати її територіальну цілісність. З огляду на те, що після найбільших за своїми масштабами природних катаклізмів до дій з подолання їх наслідків залучається велика кількість міжнародних організацій та збройних сил іноземних держав, дослідження механізму координації дій гуманітарних акторів, виявлення у ньому прогалин та дублювань дозволить оптимізувати інструменти та механізми ООН, що підвищить ефективність гуманітарних операцій і допоможе врятувати більше людських життів у перші тижні після стихії, коли проблема взаємодії між учасниками, що надають допомогу, стоїть особливо гостро.

Зважаючи на трагічні події на Сході України та на спробу Російської Федерації в контексті гібридної війни проти України використати право на надання гуманітарної допомоги для прямої підтримки збройних терористичних угруповань в ОРДЛО, для нашої держави є актуальним долучатися до механізмів міжнародного співробітництва у гуманітарній сфері задля подолання наслідків природних катастроф, щоб на випадок природного катаклізму гуманітарна діяльність міжнародних організацій, і в першу чергу ООН, могла доповнити національний потенціал з відновлення постраждалих регіонів і не порушувала

суверенітет та територіальну цілісність України.

Із розпадом біполярної системи міжнародних відносин держави почали активніше брати участь у гуманітарних операціях з подолання наслідків стихійних лих, що, з одного боку, підвищило їх ефективність, а з іншого - створило ризик посилення тенденції до політизації гуманітарної діяльності. У цьому контексті надзвичайно актуально визначити, чи координаційна функція ООН у гуманітарних операціях забезпечує гуманітарну діяльність від можливості її потенційного використання для реалізації національних інтересів та зовнішньополітичних цілей зацікавлених держав.

Актуальність дослідження з наукової точки зору обумовлюється й недостатнім рівнем вивчення даної проблематики та відсутністю комплексного аналізу гуманітарної діяльності ООН з ліквідації наслідків природних катаклізмів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках науково-дослідної теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка „Україна у міжнародних інтеграційних процесах” (номер державної реєстрації 0111U007054).

Мета і завдання дослідження визначені, виходячи з науково-теоретичної й практичної актуальності та стану фахового розроблення проблематики, її міжнародно-політичної ваги. *Метою* дослідження є здійснити комплексний аналіз гуманітарної діяльності ООН з подолання наслідків стихійних лих задля з'ясування особливостей функціонування механізмів ООН з ліквідації наслідків природних катаклізмів.

Задля досягнення сформульованої мети дисертантка зосередилася на вирішенні таких *завдань*:

- визначити предметне поле гуманітарної діяльності міжнародних організацій;
- з'ясувати можливі наслідки порушення принципів гуманітаризму при здійсненні гуманітарної діяльності;
- дослідити специфіку здійснення ООН гуманітарної діяльності з подолання наслідків природних катастроф у країнах зі слабкою державою владою;
- з'ясувати ефективність функціонування механізмів ООН з подолання наслідків стихійних лих;
- висвітлити координаційну функцію ООН у гуманітарних операціях з подолання наслідків стихійних лих;
- окреслити роль ООН у формуванні міжнародної гуманітарної системи;
- порівняти гуманітарні операції з ліквідації руйнівних наслідків цунамі в Індонезії 2004 р. та землетрусу на Гаїті у 2010 р. в контексті функціонування механізмів ООН з подолання наслідків природних катаклізмів;
- розробити рекомендації для України щодо її залучення до механізмів співробітництва у гуманітарній сфері в контексті подолання наслідків природних катаклізмів.

Об'єктом дослідження є міжнародна гуманітарна діяльність.

Предметом дослідження є гуманітарна діяльність ООН з подолання наслідків стихійних лих.

Методи дослідження визначені специфікою об'єкта і предмета дослідження,

метою й завданнями, поставленими в дисертації. Методологічний плюралізм даного дослідження пояснюється його комплексним характером. Концептуально-теоретичною основою даного дослідження виступає конструктивістська парадигма вивчення міжнародних відносин та соціальних процесів. Дане дослідження ґрунтується на дунантистському підході до розуміння гуманітарної діяльності.

Системний підхід допоміг сконструювати модель міжнародної гуманітарної системи, яка наразі знаходиться у стадії формування, визначити її структуру, дослідити закономірності функціонування й окреслити роль ООН у ній.

За допомогою хронологічного методу були проаналізовані найбільші за масштабами гуманітарні операції з подолання наслідків стихійних лих, зокрема цунамі в Індійському океані в 2004 р. та землетрусу на Гаїті в 2010 р.

Компаративний метод дозволив дослідити сутнісну різницю між гуманітарною діяльністю ООН з ліквідації наслідків цунамі в Індійському океані у 2004 р. та землетрусу на Гаїті у 2010 р. Застосувавши цей же метод, дисертантка встановила відмінності між мандатами інститутів ООН, які відповідальні за надання гуманітарної допомоги, зокрема між Управлінням координації гуманітарних питань та Міжвідомчим постійним комітетом.

Застосування історичного методу допомогло проаналізувати еволюцію розвитку багатосторонніх механізмів співробітництва у гуманітарній сфері, дослідити етапи вдосконалення інструментів ООН з подолання наслідків стихійних лих. Історичний метод дозволив встановити залежність між виникненням гуманітарних катастроф та розвитком міжнародної нормативно-правової бази з ліквідації наслідків стихійних лих, а також із заснуванням відповідних структурних одиниць в рамках ООН, відповідальних за гуманітарну діяльність.

Для дослідження інструментів та механізмів ООН з подолання наслідків стихійних лих дисертантка використала структурно-методологічний метод, який допоміг проаналізувати повноваження кожної структурної одиниці в рамках ООН, на яку покладені гуманітарні функції. Інституційний метод був використаний для аналізу особливостей функціонування ООН. Метод аналізу ситуацій (case study) дозволив визначити специфіку практичного застосування інструментів та механізмів ООН з подолання наслідків природних катаклізмів, а також продемонструвати прогалини в існуючому координаційному механізмі ООН.

У дослідженні також були використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція і дедукція.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що авторка дисертації на основі залучення і комплексного аналізу широкого кола джерел, значна частина яких раніше не була об'єктом спеціального наукового вивчення, здійснила цілісне й всебічне дослідження гуманітарної діяльності ООН у подоланні руйнівних наслідків стихійних лих.

Основними положеннями, які визначають наукову новизну дослідження й виносяться на захист, є наступні:

вперше:

— доведено, що для ефективного подолання наслідків стихійних лих ООН має координувати діяльність та сприяти налагодженню механізму взаємодії на різних

рівнях: між національним урядом та ООН; між національним урядом та міжнародними організаціями; між національним урядом та збройними силами інших держав, якщо такі були задіяні; між структурами ООН між собою; між міжнародними організаціями та збройними силами інших держав, якщо такі були задіяні на кризовій фазі; між міжнародними організаціями; між збройними силами інших держав та ООН.

- визначено, що для підвищення ефективності гуманітарних операцій необхідно передати повноваження у гуманітарній сфері визначеній кількості інституцій з чіткою ієрархією в структурі ООН, але водночас це може призвести до посилення в окремих випадках впливу великих держав на гуманітарну діяльність;

- визначено, що в існуючих механізмах ООН з подолання наслідків стихійних лих помітне дублювання функцій, що особливо простежується у діяльності Міжвідомчого постійного комітету та Управління з координації гуманітарних питань.

- на прикладі гуманітарної операції з подолання наслідків землетрусу на Гаїті виявлена можливість обмеження державного суверенітету міжнародними організаціями, зокрема ООН, при здійсненні гуманітарної діяльності та доведено, що для країн зі слабким урядом це може мати позитивний ефект;

- встановлено, що через переобтяженість бюрократичними процедурами існуючих структур у рамках ООН, які відповідальні за гуманітарну діяльність з подолання наслідків природних катастроф та недосконалу систему їх субординації й підзвітності, інші гуманітарні актори нерідко не використовують існуючі механізми ООН;

поглиблено:

- теоретичне осмислення гуманітарної діяльності ООН та встановлено, що гуманітарна діяльність з подолання наслідків стихійних лих може надатися лише на фазі відповіді на стихійне лихо та фазі відновлення;

- аналіз кластерної системи координації та визначено, що така система дозволяє підвищити ефективність координаційних механізмів та врятувати більшу кількість життів у перші тижні після стихії, хоча й вона має низку недоліків;

набули подальшого розвитку:

- теза, що з огляду на існуючі міжнародно-правові механізми встановлення обмежень та контролю над іноземними збройними силами, виділеними для гуманітарних цілей, ризик порушення суверенітету постраждалої держави мінімальний;

- обґрунтування тези, що недотримання гуманітарних принципів призводить до підриву концепції гуманітаризму, в результаті чого держави, що переживають катастрофу різного характеру, частіше відхиляють пропозиції про допомогу, побоюючись порушення їх суверенітету та територіальної цілісності й використання гуманітарної діяльності для просування зовнішньополітичних інтересів інших держав;

- твердження про те, що перевагами залучення сил ООН та військових формувань іноземних держав до гуманітарної операції з подолання наслідків стихійних лих є чітка ієрархічна внутрішня структура, мобільність розгортання,

ресурсне та матеріально-технічне забезпечення, необхідність підтримання безпеки у постраждалих районах, охорони гуманітарних вантажів та безоплатна основа такої допомоги;

– обґрунтування існування тенденції до формування міжнародної гуманітарної системи навколо ООН із наступними елементами : міжнародними урядовими організаціями; міжнародними неурядовими організаціями; транснаціональними корпораціями; національними організаціями; релігійними інституціями; індивідами, державами, які надають допомогу та відповідно державами, що постраждали від гуманітарної катастрофи, викликані лихами природного чи антропогенного походження або збройними конфліктами.

Практичне значення одержаних результатів дослідження впливає з його політичної актуальності й наукової новизни. Положення та висновки дисертації можуть стати базовою основою для подальшого вивчення гуманітарної діяльності ООН, міжнародних урядових та неурядових організацій, а також бути використані в рамках навчального процесу у вищих навчальних закладах України при підготовці навчальних посібників, підручників та науково-методичних рекомендацій і при викладанні навчальних курсів.

Положення дисертації щодо визначення предметного поля гуманітарної діяльності можуть бути використані фахівцями МЗС України при підготовці переговорів із представниками інших держав, зокрема із представниками Російської Федерації щодо міжнародно-правового аспекту надання гуманітарної допомоги мешканцям ОРДЛО. Окрім того, працівники МЗС України можуть застосувати висновки даного дисертаційного дослідження для посилення участі України у багатосторонньому співробітництві щодо попередження природних катастроф та подолання їх наслідків.

Положення та висновки дослідження можуть стати в нагоді фахівцям Міністерства надзвичайних ситуацій для розроблення планів дій щодо подолання руйнівних наслідків стихійних лих. Представники Міністерства оборони України можуть скористатися результатами даного дослідження щодо доцільності укладання угод із іншими державами, чію військову допомогу Україна погодиться прийняти на випадок виникнення на її території природної катастрофи, а також щодо обмежень, які Україна має право накласти на залучені до пошуково-рятувальної операції іноземні збройні сили.

Висновки дисертаційного дослідження, що стосуються механізмів координації діяльності між гуманітарними акторами, а також недоліків та дублювань в існуючому координаційному механізмі, можуть бути корисними для ООН, зокрема для Управління з координації гуманітарних питань та Міжвідомчого постійного комітету; для міжнародних неурядових організацій.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням; усі наукові результати, що викладені в дисертації, одержані автором особисто й концентровано викладені в авторефераті та 8-ми опублікованих наукових статтях (в тому числі у 2-х іноземних виданнях) та 11-ти тезах доповідей на наукових конференціях.

Апробація результатів дисертації. Головні висновки й тези дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також були викладені автором у доповідях на III Всеукраїнській науково-практичній конференції Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (м.Переяслав-Хмельницький, 30-31 грудня 2014 р.), Міжнародному Круглому столі «Перспективи відносин України - РФ: концептуальні підходи і практичні кроки» Фонду Конрада Аденауера та Центру Разумкова (м.Київ, 5 лютого 2015 р), Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна 2015» Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, 2 квітня 2015 р.), Міжнародній конференції „Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки” у Львівського національного університету імені Івана Франка (м.Львів 15 травня 2015 р.), Міжнародній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, 22 жовтня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сильна ООН – кращий світ» Дипломатичної академії (м. Київ, 22 жовтня 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів» Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м.Одеса, 13 лютого 2016 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 12-13 лютого 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Людське співтовариство: актуальні питання наукових досліджень» (м. Дніпропетровськ, 19-20 лютого 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у XXI столітті» Херсонського державного університету (м.Херсон, 26-27 лютого 2016 р.), XI Міжнародній конференції «Розвиток науки в XXI столітті» (м.Харків, 14 березня 2016 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти та науки в інтердисциплінарному контексті» (м.Дрогобич, 24-25 березня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна» Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, 7 квітня 2016 р.

Публікації. Результати дослідження відображені у 8 наукових публікаціях загальним обсягом 6,6 д.а., з яких 6 наукових праць розміщені у фахових виданнях та збірниках наукових праць, затверджених Міністерством освіти і науки України (3,9 д.а.), та 2 – в іноземному науковому виданні.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження, визначеними метою, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація, складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел (401 найменування українською, російською, англійською та французькою мовами на 47-ми сторінках). Загальний обсяг роботи складає 248 сторінки, з них основного тексту – 200 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступові** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначені його предмет та об'єкт, сформульовані мета та завдання, розкриті методи дослідження, його наукова новизна та практичне значення, зв'язок із науковими програмами, планами й темами, висвітлено методологічні засади та структуру дисертації, наведено інформацію щодо апробації.

У **першому розділі** – «**Концептуально-теоретичні засади й джерельна база**» – проаналізовано «концепцію гуманітаризму» та основні теоретичні підходи до її визначення, розкрито принципи гуманітаризму, охарактеризовано дунантистський та вільсоніанський підходи до визначення предметного поля гуманітарної діяльності, розкрито особливості здійснення гуманітарної діяльності ООН в умовах стихійних лих, охарактеризований процес подолання стихійного лиха та здійснено огляд джерельно-документальної бази, використаної при написанні рукопису дисертації.

Вільсоніанський підхід до розуміння гуманітарної діяльності наголошує на необхідності розширення меж гуманітарної діяльності на усунення першопричин катастроф задля мінімізації ризику їх повторення. Дане дослідження ґрунтується на дунантистському підході до розуміння гуманітарної діяльності, який визначає, що будь-яка діяльність, яка має на меті реструктурувати соціальні відносини, що превалюють, є за своєю суттю політичною.

Гуманітарна діяльність має проводитися при дотримання принципів гуманності, незалежності, нейтралітету, неупередженості та добровільності. Принцип добровільності полягає у тому, що гуманітарна діяльність не може проводитися примусово, а виключно на добровільних засадах і за згодою постраждалої країни. Людські страждання часто допускаються чи навіть навмисно ініціюються як політичний акт, тому спроби полегшити людські страждання нерідко суперечать політичним інтересам. У міжнародному праві для таких випадків була створена доктрина «гуманітарної інтервенції», однак вона не розповсюджується на гуманітарні кризи, викликані стихійними лихами.

Процес боротьби зі стихійними лихами можна звести до таких фаз: попередження стихійних лих, зменшення небезпеки стихійних лих, забезпечення готовності до стихійних лих, відповідь на стихійне лихо чи кризова фаза, відновлення та фаза розвитку. Гуманітарна діяльність з подолання наслідків стихійних лих може здійснюватися на фазі відповіді на стихійне лихо та на фазі відновлення.

Постраждала держава несе головну відповідальність за дії з ліквідації наслідків стихії на своїй території, виключно національний уряд уповноважений звертатися за міжнародної допомогою та погоджуватися на її отримання. Тому сильна державна влада є запорукою швидкого відновлення.

Бідність і погане державне управління лежать в основі вразливості від наслідків

надзвичайних ситуацій. Тому найчастіше гуманітарні катастрофи після стихійних лих виникають у країнах зі слабким державним управлінням, так званих “failed states” (тобто в державах, що не відбулися), чи в “fragile states” (тобто крихких державах). Здатність влади реагувати на надзвичайні природні явища значно послаблюється, якщо на території постраждалої країни відбувається збройний конфлікт.

У гуманітарних операціях у державах, що не відбулися (failed states), чи країнах із слабким урядом (fragile state), ООН стоїть перед вибором: почати виконувати частину функцій уряду, чи, витративши час (який після стихійного лиха має критичне значення для порятунку життів) на посилення потенціалу подолання офіційної влади, стати лише помічником для національного уряду. У цілях порятунку якомога більшої кількості життів ООН найчастіше схиляється до першого варіанту.

При проведенні даного дослідження дисертантка використовувала міжнародно-правові документи; промови міжнародних посадових осіб, співробітників ООН, присвячені гуманітарним проблемам та особливостям подолання наслідків стихійних лих; іноземні та вітчизняні періодичні видання; аналітичні доповіді дослідницьких центрів; спеціальні документи структурних підрозділів ООН, що регулюють надання гуманітарної допомоги; звіти спеціалізованих установ ООН та інших міжнародних організацій; матеріали ЗМІ; ресурси мережі Інтернет; монографії із досліджуваної тематики. В результаті здійснення критичного аналізу наукової літератури з теми дисертаційного дослідження був зроблений висновок щодо недостатнього рівня вивченості даної проблематики та відсутності наукових праць комплексного характеру.

Серед українських дослідників даної тематики можна виокремити В. Альбоція, О. Балдинюка, М. Болотських, О. Барила, О. Білошевську, В. Бруза, С. Волошина, О. Гогошу, С. Гур'єва, Н. Іскру, Н. Клименка, Л. Кузьменко, Я. Кукуруза, О. Кучика, С. Миронця, Я. Радиша, Г. Роціна, А.С.Філіпенко, Н.В.Фігун.

Практичні аспекти подолання наслідків природних катаклізмів висвітлювалися у роботах Д. Віта, З. Вітмана, Д. Стівенсона, Х. Кахалі, Х. Янга, Ц. Вольца, Віла до Гойе, В. Томсона, Б. Корфа, С. Хабулли, Х. Пії, Б. Клема, Д. Телфорда, Д. Косграва, К. Сукре, А. Стріта, Г. Паріхага, Б. Суле, Х. Сліма, Р. Шо, Е. Шепер, А. Рофі, Х. Гойдер, Е. Ділар-Бакле, А. Джонс, М. Пейдж, М. Міліган, М. Люстед, А. Шарма, Д. Кеннеді, Д. Бурнель, П. ле Біллон, А. Вайзеннегер, Ч. Ківланд, І. Кельман, Т. Ізумі, С. Дусі, М. Габріель та С. Коллінс.

Особливості процесу подолання наслідків стихійного лиха вивчали І. Сундар, Т. Сежиян, С. Сайн, Д. Кін, М. Аугустін, В. Гараєв, Е. Джеймс, Д. Стітс, Ф. Грюневальд, А. Біндер, Д. Коппола, Д. Баллок, Г. Хаддов, П. Харві та Х. Хендерсон.

Проблему залучення військових ресурсів до боротьби із наслідками природних катаклізмів досліджували С. Ретієрс, В. Верлаан, Т. Заалберг, Т. Боєр, М. Малан, Ц. Хоффман, Л. Хадсон, Е. Фішер, Д. Шрадер та Ф. Куні.

Особливістю джерельної бази дослідження є використання дисертанткою

наукових робіт безпосередніх учасників гуманітарних операцій, функціонерів міжнародних гуманітарних організацій, в тому числі ООН, які теоретизують свій досвід та зосереджують увагу на практичних аспектах гуманітарної діяльності та на прогалинах в існуючих механізмах та інструментах її здійснення. Серед них можна виділити дослідження Е. Ферріс, Т. Вайс, Ф. Террі, К. Кахіла та інших.

У другому розділі – **«Механізми та інструменти ООН з подолання наслідків стихійних лих»** – окреслені функції ООН у сфері подолання наслідків катастроф гуманітарного характеру, розглянуто еволюцію механізмів та інструментів міжнародних організацій у царині подолання наслідків природних катаклізмів, проаналізовано наявні інститути в рамках ООН для подолання наслідків стихійних лих, розглянуто координаційну функцію ООН у гуманітарних операціях, проаналізовані переваги і недоліки залучення збройних сил та цивільних ресурсів інших держав та міжнародних організацій.

В ООН та організацій, що входять до її системи, відсутня єдина структура, відповідальна за проведення гуманітарної діяльності у царині подолання наслідків стихійних лих. Функції розподілені між численними організаціями. Зважаючи на те, що кількість природних катаклізмів за останні десятиліття значно збільшилася, інструменти ООН з подолання наслідків стихійних лих з кожним новим катаклізмом все більше вдосконалюються.

У роботі розкриті повноваження, функціональні призначення й обмеження у діяльності таких інститутів, спеціалізованих установ і структурних підрозділів ООН як: Управління з координації гуманітарних питань, Міжвідомчого постійного комітету, Групи ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності, Групи ООН для боротьби зі стихійними лихами, Міжнародної консультативної груп з пошуку та порятунку, Служба з пошуку та порятунку у містах, інститут координаторів надзвичайної допомоги, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ФАО, Фонд ООН з народонаселення, ПРООН, ЮНЕП та інші. Деякі з них при цьому ведуть досить незалежну політику по відношенню власне до ООН та не бажають поступатися своєю автономією на користь жодної з інших структур у рамках ООН, в результаті чого Управління з координації гуманітарних питань неспроможне скоординувати швидко реакцію ООН на природний катаклізм всередині самої системи ООН.

Мандати Управління з координації гуманітарних питань та Міжвідомчого постійного комітету збігаються у сфері розробки загальносистемної гуманітарної політики. Низка повноважень Міжвідомчого постійного комітету та Групи для боротьби зі стихійними лихами дублюються.

Значну увагу у розділі приділено дослідженню координаційної функції ООН. Із впровадженням кластерної системи координації дій ефективність гуманітарних операцій значно підвищилась, однак кластерна система координації не є досконалою, серед її недоліків можна виділити довготривалу процедуру утворення самих кластерів, відсутність стратегічного планування аспектів кроскластерної взаємодії, велике число учасників кластерів, незрозумілість ролі Управління з координації гуманітарних питань у ній, часті наради та неможливість для невеликих за чисельністю організацій забезпечити регулярне їх відвідування з огляду на брак людських та матеріальних ресурсів; проведення зустрічей

переважно англійською мовою та розташування кластеру у столиці постраждалої країни.

Було доведено тенденцію до формування міжнародної гуманітарної системи, проаналізовано її елементарний склад, ієрархію, внутрішній режим, визначено місце ООН у ній та роль ООН у формуванні системи. Елементами міжнародної гуманітарної системи виступають міжнародні урядові організації в тому випадку, якщо вони безпосередньо беруть участь у гуманітарних операціях чи фінансують їх проведення (наприклад, ФАО, ЮНЕСКО, Верховний Комісар ООН у справах біженців та інші); міжнародні неурядові організації (наприклад, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Оксфам, Лікарі без кордонів та інші); транснаціональні корпорації; національні організації; релігійні інституції; індивіди; держави, що постраждали від гуманітарної катастрофи, спричиненою природними чи антропогенними факторами, та відповідно ті держави, які надають допомогу, яких об'єднує прагнення полегшити людські страждання та дотримання гуманітарних принципів, які встановлюють специфічний внутрішній порядок функціонування системи, накладаючи певні обмеження на дії кожного елемента.

Зовнішнім середовищем для міжнародної гуманітарної системи виступає система міжнародних відносин. Імпульсом, що надходить до міжнародної гуманітарної системи, постає будь-яка гуманітарна криза, яка перевищує потенціал уряду постраждалої країни самотужки подолати її наслідки. Реакцією міжнародної гуманітарної системи на імпульси із зовнішнього середовища є проведення гуманітарних операцій, при цьому жоден елемент окремо не здатен забезпечити необхідну реакцію на гуманітарну катастрофу, тому лише спільна реакція всієї гуманітарної системи здатна забезпечити ефективне вирішення гуманітарної катастрофи.

Міжнародна гуманітарна система наразі є гетерогенною за складом учасників і формується навколо ООН, яка виконує роль координаційного центру у системі та створює норми і стандарти здійснення гуманітарної діяльності. ООН володіє важелями впливу на процес формування принципів співробітництва у гуманітарній сфері, однак монополію ООН у створенні міжнародно-правової бази гуманітарної діяльності підриває Міжнародна Федерація Червоного Хреста, яка саме й розробила гуманітарні принципи, що формулюють засади для проведення гуманітарної діяльності.

Військові ресурси розглядаються як доповнюючий інструмент для існуючих механізмів допомоги з метою надання конкретної підтримки у відповідності з існуючими потребами з урахуванням визнаного „гуманітарного розриву” між потребами, які виникають у населення внаслідок певного стихійного лиха, та наявними для цього ресурсами. Активізація залучення військових до гуманітарних операцій часто розглядається як фактор, що потенційно ставить під загрозу гуманітарний простір, перебування іноземних військ на території постраждалої держави може бути розцінене як порушення суверенітету. Наразі не відомо про жоден випадок, коли б військові сили залишалися на території постраждалої держави, що призводило до її окупації в першу чергу завдяки розробленим міжнародно-правовим механізмам співпраці між постраждалою державою та

іноземними державами, міжнародними організаціями, в тому числі і ООН, які надають свої військові ресурси для допомоги після природного катаклізму.

У третьому розділі – «Практичні аспекти гуманітарної діяльності ООН з подолання наслідків стихійних лих» – проаналізовано дії ООН під час гуманітарних операцій з ліквідації наслідків цунамі в Індійському океані у 2004 р. та землетрусу на Гаїті у 2010 р. Вибір вищевказаних гуманітарних операцій для дослідження аргументовано показовістю їх характеру з огляду на масштаби руйнувань, велику кількість залучених до операцій гуманітарних акторів та значні обсяги допомоги.

Гуманітарна операція з ліквідації наслідків цунамі в Індійському океані 2004 р. мала безпрецедентний характер, що зумовлено кількістю постраждалих від стихії країн. У цій гуманітарній операції особливо яскраво виявилися недоліки системи ООН у сфері здійснення гуманітарної діяльності. Персоналу ООН у всіх постраждалих країнах не вистачало, співробітники прибули до зони лиха занадто пізно, матеріально-технічне забезпечення ООН поступалося забезпеченню інших міжнародних організацій. Бюрократичні перешкоди і формальності, притаманні системі ООН, лише знижували швидкість розгортання операції.

Головними проблемами гуманітарної операції з подолання наслідків цунамі в Індійському океані стало недотримання принципу неупередженості, в результаті допомога надходила непропорційно для потреб населення. Гуманітарна операція була профінансована з надлишком, нецільове виділення коштів спонукало міжнародні організації запускати численні дублюючі проекти. Персоналу ООН у всіх постраждалих країнах не вистачало, співробітники прибули до зони лиха занадто пізно, матеріально-технічне забезпечення ООН поступалося забезпеченню інших міжнародних організацій. Бюрократичні перешкоди і формальності, притаманні системі ООН, лише знижували швидкість розгортання операції.

З огляду на значний масштаб руйнацій до гуманітарної операції залучилися збройні сили 35 країн. Іноземні військові контингенти доповнювали дії національної армії, а не гуманітарних акторів. ООН не змогла скоординувати дії між військовим і цивільним компонентами місії, ця функція виконувалася урядами постраждалих держав. Між постраждалими державами та кожною державою, яка надала свої збройні контингенти для гуманітарних цілей, були укладені угоди щодо особливостей перебування цих сил на території постраждалих держав.

Під час подолання наслідків цунамі в Індійському океані у 2004 р. ООН запустила низку проектів, покликаних пришвидшити повернення місцевого населення до нормального життя. Серед особливо успішних можна назвати програму «готівка за роботу», видачу грантів та кредитів.

Однієї з характеристик процесу подолання наслідків землетрусу на Гаїті стало те, що значна кількість міжнародних як урядових, так і неурядових організацій висловили готовність до надання гуманітарної допомоги постраждалому населенню острова. У деяких з цих організацій не було досвіду участі у гуманітарних операціях, персонал був недостатньо професійним, тому перед ООН стояло завдання об'єднати зусилля всіх міжнародних акторів, які бажали надати гуманітарну допомогу Гаїті, скоординувати дії та правильно розподілити потік

ресурсів, що надходили від цих організацій.

Особливість гуманітарної операції з подолання наслідків землетрусу на Гаїті у 2010 р. полягає у тому, що Республіку Гаїті визначають як “failed state” тобто як «державу, що не відбулася», в результаті чого ООН в особі Місії ООН зі стабілізації перебрала на себе частину функцій національного уряду. Рішення про згоду на використання збройних сил іноземних держав на території Гаїті приймав не уряд Гаїті, а Місія ООН зі стабілізації, в результаті жодних обмежень на їх перебування не було накладено, що породило хвилю спекуляції в ЗМІ з цього приводу. З огляду на слабкість національного уряду, роль ООН у гуманітарній операції можна назвати швидше керуючою, аніж координуючою. Міжнародні організації всіма способами намагалися уникати співпраці щодо координації дій з урядом.

Персонал організацій системи ООН прибув в епіцентр лиха швидко і одразу ж приступив до пошуково-рятувальних операцій. Загони USAR та ІНСАРАГ діяли злагоджено, однак пошук потерпілих вони розпочали із тих районів, де найвірогідніше було знайти вцілілими іноземних громадян, що свідчить про порушення принципу неупередженості.

Оцінка збитків, завданих стихією, та потреб постраждалого населення проводилися ООН. ООН одразу ж запустила Технічну програму ООН з використання супутників ЮНОСАТ, в результаті чого супутникові знімки стали доступними для всіх гуманітарних акторів.

ООН проводила кросклатсерну оцінку збитків, завданих землетрусом, але доповідь за підсумками роботи Швидкої міжкластерної оцінки потреб на Гаїті була опублікована занадто пізно, коли більшість із провідних гуманітарних акторів, не дочекавшись її результатів, провели власну

Кластерний підхід до координації дозволив об'єднати безпрецедентну кількість міжнародних організацій та скоординувати їх дії. Кластери були утворені досить швидко, що було пов'язано із попереднім застосуванням кластерного підходу на Гаїті у рамках гуманітарної операції після сезону ураганів у 2008 р. Але, застосувавши кластерний підхід, ООН не скасувала систему «круглих столів» у рамках Національної системи зниження ризику стихійних лих та подолання наслідків природних катастроф. «Круглі столи» виявилися повністю недієвим механізмом, який лише відтягував персонал та ресурси у гуманітарних акторів.

Координаційна структура ООН значно ускладнювалася наявністю Місії ООН зі стабілізації на Гаїті. З одного боку, Місія перебрала на себе частину повноважень національного уряду, з іншого мандати УКГП та Місії ООН з стабілізації на Гаїті накладалися, що спричинило хаос.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження стало основою для вирішення важливого **наукового питання**, що полягає у з'ясуванні ефективності функції координації ООН в гуманітарних операціях з подолання наслідків стихійних лих.

1. Гуманітарна діяльність – це складний комплекс дій, який здійснюється

міжнародними організаціями, державами, індивідами, транснаціональними корпораціями і релігійними інституціями, що об'єднані прагненнями полегшити страждання людей та спільними принципами їх реалізації: нейтралітету, неупередженості та незалежності, яка раніше обмежувалася виключно забезпеченням захисту постраждалого населення; організацією водопостачання та належних санітарних норм; наданням гуманітарної допомоги, тимчасового житла, медичного обслуговування в інтересах постраждалих людей; а також сприянням їхньому поверненню до нормального життя з належними засобами для існування.

Слід зазначити, що гуманітарна діяльність наразі не спрямована на трансформацію суспільних відносин, а покликана лише полегшувати людські страждання. Нерідко міжнародні організації, в тому числі і ООН, займаються зниженням уразливості й зміцненням потенціалу подолання місцевої влади, наприклад, надаючи допомогу урядам у створенні центрів попередження цунамі чи у розробці планів реагування на стихійне лихо, але власне така діяльність виходить за межі гуманітарної.

2. Гуманітарні принципи становлять основу для детермінування сутності гуманітарної діяльності та покликані обслуговувати її у практичному полі реалізації. До гуманітарних принципів відносять: принципи гуманності, неупередженості, нейтралітету, незалежності та добровільності. Порушення одного з принципів гуманітаризму автоматично призводить до порушення інших.

Порушуючи принцип добровільності, держави чи міжнародні організації автоматично порушують суверенітет постраждалої держави. Недотримання принципу неупередженості підриває довіру до міжнародних організацій. Особливо негативні наслідки має недотримання принципу неупередженості у країнах, де точаться громадянські війни чи наявні конфлікти між різними етнічними та релігійними групами, що виявляється у посиленні напруження та ескалації конфліктів.

У випадку недотримання принципу нейтралітету, коли якась із сторін отримує більше допомоги, чи коли представники ООН або інших міжнародних організацій відверто виражають власну позицію на підтримку однієї із сторін та засуджують дії іншої, співробітники гуманітарних організацій можуть стати цілями для збройного нападу, та разом із тим підривається рівень довіри до міжнародних організацій.

Недотримання принципу незалежності призводить до того, що гуманітарна діяльність може бути використана для реалізації національних інтересів інших держав, що здатне призвести до порушення суверенітету постраждалої держави.

3. Чим розвиненіша країна, тим нижчим є її рівень уразливості до стихійних лих, і, відповідно, тим менше міжнародної допомоги їй знадобиться для ліквідації наслідків стихії і тим менше триватиме гуманітарна операція.

Оскільки ООН переобтяжена бюрократичними правилами та процедурами, вона нерідко задля економії часу і ресурсів уникає консультацій з урядом постраждалої держави зі слабкою державною владою. Відомі випадки, коли ООН навіть ухвалювала замість уряду стратегічні рішення, які потенційно можуть становити ризик порушення суверенітету, в тому числі щодо залучення військових контингентів до гуманітарної операції.

Хоча формально всі гуманітарні актори визнають примат рішень національного уряду під час гуманітарної операції, у державах зі слабким урядом координація гуманітарної діяльності між акторами часто проходить без належного узгодження з офіційною владою постраждалої держави. У країнах із слабким управлінням роль ООН у гуманітарних операціях зростає

4. В механізмі надання гуманітарної допомоги постраждалим від природних катаклізмів країнам наявні значні прогалини та дублювання.

Система координаторів надзвичайної допомоги на місцях є занадто складною, міжнародні організації та влада постраждалої держави оминають систему координаторів з надзвичайної допомоги через її складність та незрозумілість субординації. За наявності у постраждалій країні спеціальної місії ООН, її повноваження в гуманітарній операції залишаються невизначеними, а на практиці Спеціальна місія повністю дублює функції Управління з координації гуманітарних питань.

Застосування кластерної системи координації значно підвищило ефективність координаційних механізмів та дозволило врятувати більшу кількість життів у перші тижні після стихії, але система має низку недоліків.

ООН у своїх спробах покращити координаційні механізми гуманітарної діяльності з подолання наслідків стихійних лих створює нові структури, що не сприяє оптимізації уже наявних механізмів, а лише ускладнює комунікацію між гуманітарними акторами. Тому реформування координаційних механізмів ООН необхідно спрямувати на оптимізацію вже існуючих інструментів, а не на створення нових.

5. Брак достатньої кількості ресурсів та рівня матеріального оснащення, які ООН завжди потребує у випадку природних катастроф, особливо у країнах зі слабким урядом, унеможливають перетворення ООН на лідера гуманітарних операцій. Розпорошеність гуманітарних функцій між різними інституціями та агенціями ООН, наявність великої кількості бюрократичних процедур не сприяє швидкому прийняттю рішень та ефективній відповіді на стихійне лихо.

Потенційне перетворення ООН на монолітну структуру із відповідним матеріально-ресурсним забезпеченням і власними збройними силами, які можуть бути використані для гуманітарних цілей, становитиме загрозу концепції гуманітаризму, адже допоки система не є організованою, ризики її використання в інтересах інших держав мінімальні. Наразі порушення суверенітету з боку ООН, яке спостерігається у країнах із слабким урядом під час здійснення нею гуманітарної діяльності з ліквідації наслідків стихійних лих, відбувається в інтересах постраждалого населення, адже тільки такі дії дозволяють врятувати більшу кількість людських життів та задовольнити базові потреби населення в умовах недієздатності влади.

Посилення координаційної ролі ООН в гуманітарних операціях підвищить їх ефективність, але водночас підвищить ризики політизації гуманітарної діяльності та можливості її використання в інтересах інших акторів міжнародних відносин, що в результаті призведе до того, що держави, які переживатимуть гуманітарні кризи, будуть відмовлятися від допомоги міжнародних організацій, в тому числі і

ООН, через загрозу порушення суверенітету та територіальної цілісності, що тільки посилить страждання людей у всьому світі.

6. Незважаючи на існування різних підходів, наразі не можна стверджувати про існування довершеної міжнародної гуманітарної системи, однак можна впевнено констатувати наявність тенденції до її формування, адже система поки не є структурованою, відсутні усталені зв'язки між окремими елементами, вони взаємодіють один з одним під час гуманітарних криз та в ході конференцій щодо розробки правової регламентації практичних аспектів здійснення гуманітарної діяльності.

7. З точки зору логістики гуманітарна операція з ліквідації землетрусу на Гаїті в 2010 р. була значно складнішою, адже до вцілілих від землетрусу районів було неможливо відправляти гуманітарну допомогу.

Слабкість уряду Гаїті пояснює його відсторонення від керівництва гуманітарною операцією, адже у багатьох аспектах функції уряду перебрали на себе Місія ООН зі стабілізації на Гаїті та Управління з координації гуманітарних питань. Натомість індонезійська влада чітко контролювала дії акторів, що надавали допомогу.

Уряд Гаїті не накладав жодних обмежень на присутність міжнародних організацій на своїй території, тоді як уряд Індонезії чітко визначив часові рамки їхнього перебування та особливі райони країни, куди вони не мали права допуску.

Команди ООН з Оцінки та координації прибули до Гаїті значно швидше, ніж до Індонезії, однак в обох випадках бюрократичні перешкоди заважали ефективному виконанню функцій Групи ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності.

В обох випадках оцінка збитків та потреб постраждалого населення не мала вирішального значення для гуманітарних акторів при плануванні їхньої подальшої стратегії.

Під час ліквідації наслідків як цунамі в Індонезії, так і землетрусу на Гаїті до гуманітарних операцій були залучені військові. Уряд Індонезії підписав із кожною державою, чиї контингенти були залучені до відновлюваних робіт, відповідну угоду, що містила положення про умови перебування іноземних військ на індонезійській території та обмеження щодо їхньої дислокації. Уряд Гаїті таких угод не підписував, натомість аналогічні угоди були укладені між представниками країн, що надавали свої військові контингенти для гуманітарних цілей, та Місією ООН зі стабілізації. В Індонезії іноземні військові контингенти фактично виконували накази командування національної армії, в той час як на Гаїті вони діяли самостійно, не узгоджуючи свої дії з урядом.

Відмінністю гуманітарної операції на Гаїті виступає застосування кластерного підходу, що значно покращило координацію діяльності між гуманітарними акторами та дозволило уникнути численних дублювань проектів, що було одним із головних недоліків гуманітарної операції в Індонезії.

Якщо в Індонезії найуспішнішим напрямом здійснення гуманітарної діяльності можна назвати сферу охорони здоров'я, оскільки міжнародні організації попередили та зупинили розповсюдження небезпечних інфекційних хвороб, то у

випадку з Гаїті цього зробити не вдалося.

8. У зв'язку із перманентною загрозою державному суверенітету, пов'язаною з окупацією й анексією Криму та подіями в ОРДЛО, Україні доцільно заздалегідь долучитися до існуючих механізмів співробітництва у гуманітарній сфері, налагодити співпрацю з УКГП, активізувати співпрацю з ІНСАРАГ. Особливо ретельно Україні варто опрацювати план дій на випадок залучення іноземних збройних сил до гуманітарної операції на своїй території.

Зважаючи на те, що Російська Федерація надає пряму підтримку сепаратистським терористичним угрупованням ОРДЛО, називаючи цю допомогу «гуманітарними конвоями», існує великих ризик, що у випадку ослаблення центральної влади України внаслідок потенційного стихійного лиха, наприклад сильного землетрусу, Росія продовжить такі самі дії з руйнування державного суверенітету України, але вже в інших областях.

Українській владі доцільно погодитися на залучення у випадку стихійного лиха іноземних збройних сил в першу чергу країн НАТО. Міністерству закордонних справ та Міністерству оборони України у тісній взаємодії із Міністерством надзвичайних ситуацій доцільно розробити та укласти угоди про можливість використання збройних сил певних держав після стихії, де повинні бути визначені часові обмеження для перебування цих військ на українській території. Для того, щоб зменшити ризики неузгодженої із державною владою діяльності іноземних збройних сил, Україна повинна взяти ці контингенти під своє пряме командування. Окрім того, Управління з координації гуманітарних питань має бути поставленим до відома, що Україна не погодиться на допомогу від збройних сил Російської Федерації, і будь-які дії російської армії на території України будуть розцінені як пряме порушення її суверенітету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у фахових виданнях України:

1. Ткач Т. Я. Концептуально - теоретичні засади здійснення міжнародної гуманітарної діяльності / Тетяна Ярославівна Ткач // Вісник Маріупольського державного університету серія : історія, політологія. – 2015. – № 12. – С. 306–315.
2. Ткач Т. Я. Особливості здійснення гуманітарної діяльності в умовах стихійних лих / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2015. – № 95. – С. 364–368.
3. Ткач Т. Я. Гуманітарна діяльність ООН з подолання наслідків цунамі в Індійському океані 2004 року / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2015. – № 96. – С. 488–492.
4. Ткач Т. Я. Механізми та інструменти міжнародного співробітництва у подоланні наслідків стихійних лих / Тетяна Ярославівна Ткач // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2015. – № 36. – С. 66–74.
5. Ткач Т. Я. Міжнародна гуманітарна система / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2016. – № 105. – С. 337–341.
6. Ткач Т. Я. Роль ООН у координації гуманітарних операцій з подолання наслідків стихійних лих та формуванні міжнародної гуманітарної системи [Електронний

ресурс] / Тетяна Ярославівна Ткач. // Міжнародні відносини серія " Політичні науки". – 2016. – № 12. – Режим доступу до ресурсу: [С.http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2938/2631](http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2938/2631).

в іноземних виданнях:

1. Tkach T. Foreign Military Forces Employment in Humanitarian Operations after Natural Disasters / Tetyana Tkach // European Political and Law Discourse. – 2015. – С. 83–89.
2. Tkach T. The United Nations' Coordination Instruments in Disaster Response / Tetyana Tkach // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – 2016. – № 5. – С. 75–80.

опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Ткач Т. Я. Діяльність РФ на Донбасі як загроза концепції гуманітарної діяльності / Тетяна Ярославівна Ткач // „Шевченківська весна” : матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. - К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2015. – Ч. 1. – С. 115–118.
2. Ткач Т. Я. Політизація гуманітарної діяльності як загроза міжнародній безпеці / Тетяна Ярославівна Ткач // Актуальні проблеми міжнародних відносин : матеріали науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених . – К : ІМВ, 2015. – Ч. І. – 22 жовтня 2015 року – С. 101–103.
3. Ткач Т. Я. Оцінка ефективності гуманітарної діяльності ООН з подолання наслідків стихійних лих / Тетяна Ярославівна Ткач // Тези Міжнародної науково-практичної конференції "Сильна ООН - кращий світ" (м. Київ, 22 жовтня 2015 р.). – 2015. – С. 137–140. (Ткач Т. Я. Кластерна система координації при проведенні гуманітарних операцій / Тетяна Ярославівна Ткач // Сборник статей XI международной конференции «Развитие науки в XXI веке» (г. Харьков, 14 марта 2016 г.). – Харьков, 2016. – № 3. – С. 144–147.
4. Ткач Т. Я. Дунантистський та вільсоніанський підходи до визначення гуманітарної діяльності / Тетяна Ярославівна Ткач // Матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти та науки в інтердисциплінарному контексті» (м. Дрогобич, 24-25 березня 2016 р.). – Дрогобич, 2016. – С. 415-416.
5. Ткач Т. Я. Принципи гуманітаризму : зміст та значення / Тетяна Ярославівна Ткач // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції « Пріоритетні напрями розвитку суспільних наук у XXI столітті» (м. Херсон, 26-27 лютого 2016 р.). – Херсон, 2016. – С. 191-195.
6. Ткач Т. Я. Еволюція міжнародного співробітництва у царині боротьби зі стихійними лихами / Тетяна Ярославівна Ткач // Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Людське співтовариство : актуальні питання наукових досліджень» (м. Дніпропетровськ, 19-20 лютого 2016 р.). – Дніпропетровськ, 2016. – С. 102-105.
7. Ткач Т.Я. Періодизація розвитку концепції «гуманітаризму» / Тетяна Ярославівна Ткач // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції

«Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (м. Одеса 12-13 лютого). – Одеса, 2016. – С. 85-88

8. Ткач Т. Я. Процес боротьби зі стихійними лихами та проблеми готовності України до природних катастроф / Тетяна Ярославівна Ткач // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна українська держава: вектори та шляхи мобілізації ресурсів» (м. Одеса, 13 лютого 2016 р.). – Одеса, 2016. – С. 119-121.

9. Ткач Т. Я. Концепція побудови багатопольярного світу у воєнній стратегії Російської Федерації / Тетяна Ярославівна Ткач // Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 30-31 грудня 2014 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 177-181.

10. Ткач Т. Я. Наслідки порушення принципів гуманітаризму при здійсненні гуманітарної діяльності / Тетяна Ярославівна Ткач // „Шевченківська весна” : матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. - К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2016. – Ч. 1. – С. 58-60.

11. Ткач Т. Я. Діяльність РФ на Донбасі як загроза концепції гуманітарної діяльності / Тетяна Ярославівна Ткач // Матеріали науково-практичної конференції для студентів, аспірантів і молодих вчених „Шевченківська весна”. – 2015. – № 1. – С. 115–118.

АНОТАЦІЯ

Ткач Т. Я. Гуманітарна діяльність ООН з подолання наслідків стихійних лих. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. – Київ, 2016.

В дисертації здійснено комплексний аналіз концептуальних та прикладних аспектів гуманітарної діяльності ООН з подолання наслідків стихійних лих. Дослідження ґрунтується на дунантистському підході до розуміння гуманітарної діяльності, що дозволило розкрити теоретичні підходи до визначення поняття «гуманітарної діяльності», запропонувати авторську періодизацію розвитку гуманітаризму й проаналізувати особливості здійснення гуманітарної діяльності ООН після стихійних лих. Особливу увагу приділено вивченню механізмів координації дій гуманітарних акторів під час проведення гуманітарних операцій та ролі ООН у них.

Розглянута проблема залучення військових ресурсів міжнародних організацій та інших держав до гуманітарних операцій після стихійних лих; аргументована тенденція до формування міжнародної гуманітарної системи, визначений її елементарний склад, внутрішній режим та роль ООН у її формуванні.

На прикладі гуманітарних операцій з подолання наслідків цунамі в Індійському океані у 2004 р. та землетрусу на Гаїті у 2010 р. досліджені практичні

аспекти здійснення гуманітарної діяльності ООН і проаналізовані особливості функціонування її механізмів з координації, виявлені недоліки та прогалини у цих механізмах, сформульовані рекомендації щодо їх покращення.

Ключові слова: гуманітаризм, гуманітарна діяльність, гуманітарні операції, координаційні механізми, стихійні лиха.

АННОТАЦИЯ

Ткач Т. Я. Гуманитарная деятельность ООН по преодолению последствий стихийных бедствий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем глобального развития. - Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко МОН Украины. – Киев, 2016.

В диссертации проведен комплексный анализ концептуальных и прикладных аспектов гуманитарной деятельности ООН по преодолению последствий стихийных бедствий. Исследование базируется на дунантистском подходе к пониманию гуманитарной деятельности, что позволило раскрыть теоретические подходы к определению «гуманитарной деятельности», предложить авторскую периодизацию развития концепции гуманитаризма и проанализировать особенности осуществления гуманитарной деятельности ООН после стихийных бедствий. Особое внимание уделено изучению механизмов координации действий гуманитарных акторов во время гуманитарных операций и роли ООН в них.

Рассмотрена проблема использования военных ресурсов международных организаций и других государств в гуманитарных операциях после стихийных бедствий. Аргументирована тенденция к формированию международной гуманитарной системы, определен ее элементарный состав, внутренний режим и роль ООН в ее формировании.

На примере гуманитарных операций по преодолению последствий цунами в Индийском океане в 2004 г. и землетрясение на Гаити в 2010 г. исследованы практические аспекты осуществления гуманитарной деятельности ООН и проанализированы особенности функционирования ее механизмов по координации, определены недостатки и пробелы в этих механизмах, сформулированы рекомендации для их усовершенствования.

Ключевые слова: гуманитаризм, гуманитарная деятельность, гуманитарные операции, координационные механизмы, стихийные бедствия.

ABSTRACT

Tkach T. Y. The United Nations' humanitarian action after natural disasters. – Manuscript.

Thesis for the Academic Degree of Candidate of Sciences in Political Studies. Specialization 23.00.04 – Political Problems of the International Systems and Global Development. – Taras Shevchenko National University of Kyiv MES Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis considers complex research of conceptual and applied aspects of the United Nations' humanitarian action after natural disasters. The paper describes theoretical approaches to the definition of "humanitarian action" and presents periods of concept of humanitarianism development.

As the author considers international organizations to be actors of international relations with their own interests that are not equal to interests of member states, the conceptual framework of research is constructivist paradigm. The limits of humanitarian action are determined to make clear what measures of international organizations are beyond the scope of humanitarian action. The thesis is based on Dunantist's approach to the concept of humanitarian action that means that any action aimed at restructuring prevailing social relations is virtually political.

The peculiarities of UN' humanitarian action after natural disasters are analyzed. The disaster management process comes down to 6 stages: natural disaster prevention, natural disaster mitigation, natural disaster preparedness, natural disaster response, recovery and development. The humanitarian action after natural disasters can be carried out only at the stages of natural disaster response and recovery.

The author compares the mandates of UN' institutions, agencies in the field of natural disasters management and finds out that responsibility of the Office for the Coordination of Humanitarian Affairs and Interagency Standing Committee overlap in the function to create humanitarian architecture. The same concerns responsibility of United Nations Disaster Management Team and United Nations Disaster Assessment and Coordination Team in the assessment process of the scale of damages after natural disaster. The functions of the UN's specialized agencies in disaster management process are analyzed in the thesis.

The tendency of forming the international humanitarian system is reasoned; its elemental composition, internal regime and the UN's role in its formation is determined. The system is forming around the UN with its central role.

Particular attention is paid to the study of mechanisms of coordination of humanitarian actors during humanitarian operations and the role of the UN there. The number of institutions within the UN' system involving in humanitarian operations is too high. Given the absence of distinct subordination rules and intricate mechanism of permanent, humanitarian and emergency coordinators the system needs improvement by reduction of number of agencies responsible to overcome the impact of natural disasters.

The problem of the military resources involvement in humanitarian relief operations after natural disasters is analyzed in the thesis. The UN' and Foreign military resources must be regarded only as the last resort. The control mechanisms of foreign armed forces' involved in humanitarian operations after natural disasters minimizes the risk of occupation of the affected state.

Studying humanitarian operations to overcome the consequences of the Indian Ocean tsunami in 2004 and the earthquake in Haiti in 2010, the practical aspects of the implementation of the humanitarian activities of the United Nations, the peculiarities of the UN coordination mechanisms are identified, weaknesses and gaps in those mechanisms are discovered and recommendations to improve them are made.

Key words: coordination tools, humanitarianism, humanitarian activity, humanitarian operations, natural disasters.